

TA'LIM MUASSASALARIDA NAZORAT TIZIMINING O'QUV SIFATI KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI

Navro'zaoy Normatova Odilboy qizi,

Tashkent Internatioanal University of Education

Ta'lim muassasalarini boshqarish yo'nalishi

25-03 guruh magistratura bosqichi talabasi

abrorbekvasijonov8@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada ta'lim muassasalarida nazorat tizimining o'quv jarayoni samaradorligiga ta'siri tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda nazoratning diagnostik, formatif va summativ shakllari o'rganilib, ularning o'quvchilarning bilim darajasi, kognitiv faolligi hamda mustaqil ta'lim olish kompetensiyalariga ta'siri ochib beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, puxta ishlab chiqilgan nazorat mexanizmi nafaqat baholash vositasi, balki ta'lim sifatini boshqarish instrumenti sifatida ham namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, pedagogik nazorat, formatif baholash, summativ baholash, o'quv motivatsiyasi, monitoring.

Аннотация. В данной работе исследуется влияние системы педагогического контроля на качество образовательного процесса. Рассматриваются диагностические, формирующие и итоговые формы оценивания, а также их влияние на уровень знаний, когнитивную активность и самостоятельность обучающихся. Полученные результаты показывают, что эффективно организованная система контроля выступает не только средством оценки, но и инструментом управления качеством образования.

Ключевые слова: качество образования, педагогический контроль, формирующее оценивание, итоговое оценивание, учебная мотивация, мониторинг.

Abstract. This study explores the impact of pedagogical control systems on the quality of the educational process. It examines diagnostic, formative, and summative assessment methods and their influence on students' knowledge, cognitive engagement, and independent learning competencies. The findings suggest that a well-structured control system functions not only as an evaluation tool but also as a mechanism for managing educational quality.

Keywords: education quality, pedagogical control, formative assessment, summative assessment, learning motivation, monitoring.

Kirish. Zamonaviy ta'lim paradigmasi doirasida o'quv jarayonining sifat ko'rsatkichlarini oshirish masalasi alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim sifati tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, u nafaqat o'quvchilarning akademik natijalari, balki ularning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal etish va mustaqil o'rganish qobiliyatlari bilan ham belgilanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, nazorat tizimi ta'lim jarayonining ajralmas komponenti sifatida maydonga chiqadi.

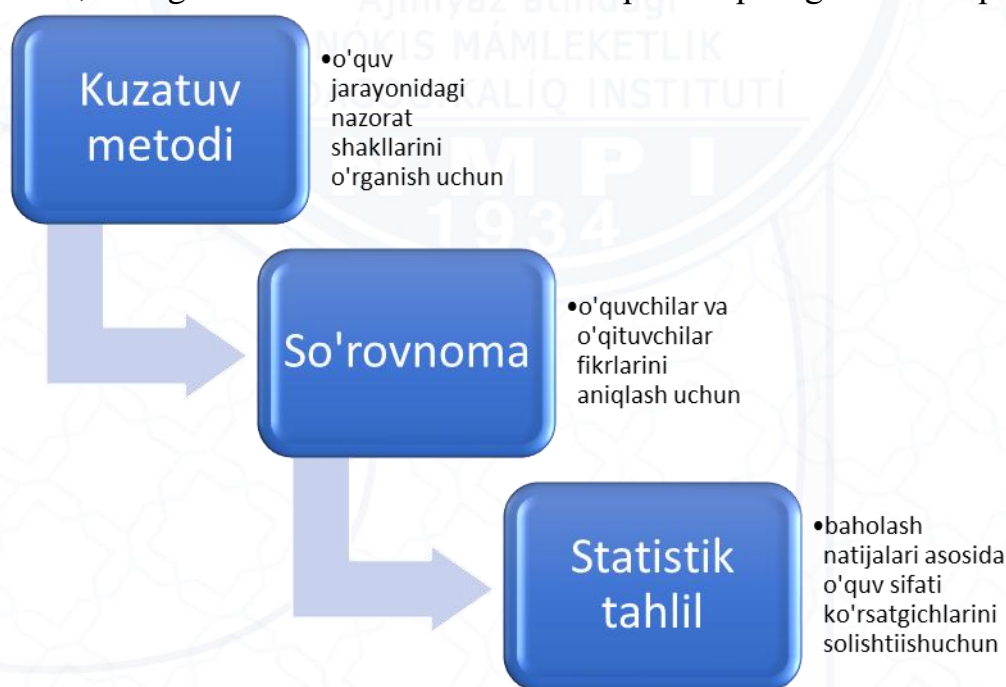
An'anaviy yondashuvlarda nazorat asosan bilimlarni yakuniy baholash bilan cheklangan bo'lsa, bugungi kunda u o'quv jarayonini boshqarishning muhim mexanizmi sifatida qaralmoqda. Xususan, formatif baholash o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini doimiy kuzatish va kerakli pedagogik tuzatishlar kiritish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — ta'lim muassasalarida qo'llanilayotgan nazorat tizimlarining o'quv sifati ko'rsatkichlariga ta'sirini aniqlash hamda ularning samaradorligini oshirish yo'llarini ilmiy asoslashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Mazkur tadqiqot mavzusi doirasida ta'lim sifati va pedagogik nazorat tizimining nazariy asoslari mahalliy hamda xorijiy ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi. Xususan, formatif va summativ baholashning ta'lim jarayoniga ta'siri Paul Black va Dylan Wiliam tomonidan olib borilgan tadqiqotlar asosida yoritilib, baholashning o'quv natijalarini yaxshilashdagi roli ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, Benjamin Bloomning ta'lim maqsadlari taksonomiyasi o'quvchilarning kognitiv rivojlanishini baholash mezonlarini aniqlashda muhim metodologik asos sifatida ko'rib chiqildi. Mahalliy olimlar tomonidan yaratilgan pedagogik texnologiyalar va ta'lim nazariyasiga oid ishlanmalar esa nazorat tizimini amaliy jihatdan takomillashtirish imkoniyatlarini ochib berdi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi aralash yondashuv asosida qurildi, ya'ni sifat va miqdoriy tahlil usullari uyg'unlashtirildi. Dastlab nazariy tahlil orqali pedagogik nazoratning konseptual asoslari, uning turlari va funksional vazifalari o'rganildi. Bu bosqichda xorijiy va mahalliy ilmiy manbalar tahlil qilindi.

Empirik bosqichda esa kuzatuv, so'rovnoma va eksperimental usullardan foydalanildi. Tadqiqot doirasida bir nechta ta'lim muassasalarida turli nazorat modellarining qo'llanilishi o'rganildi. O'quvchilar bilim darajasining o'zgarishi dinamikasi baholash natijalari asosida tahlil qilindi. So'rovnoma orqali o'qituvchilarning nazorat tizimiga bo'lgan yondashuvi, o'quvchilarning esa baholash jarayoniga nisbatan motivatsiyasi aniqlashtirildi. Statistik tahlil usullari yordamida olingan natijalar umumlashtirilib, turli guruhlar o'rtasida sezilarli farqlar aniqlashga harakat qilindi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqotda 3 ta umumta'lim muassasasi misol sifatida tanlab olindi va ularda joriy nazorat, oraliq nazorat hamda yakuniy baholash tizimlari o'rganildi.

Olingan natijalar nazorat tizimining o'quv sifati ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Xususan, formatif baholash elementlari faol qo'llanilgan guruhlarda o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi yuqoriroq bo'lgani aniqlandi.

Bu holat o'quv jarayonining uzluksiz monitoring qilinishi bilan izohlanadi. Bundan tashqari, baholash mezonlarining aniqligi va shaffofligi o'quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirishda muhim rol o'ynashi kuzatildi. O'quvchilar o'z natijalarini tahlil qilish va xatolar ustida ishlash imkoniyatiga ega bo'lganlarida, ularning o'zlashtirish ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilandi. Yana bir muhim natija shundaki, nazoratning differensial yondashuv asosida tashkil etilishi o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini berdi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini yanada oshirdi.

Tadqiqot natijalari nazorat tizimining pedagogik jarayondagi o'rni va ahamiyatini qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Nazorat nafaqat natijani o'lchash vositasi, balki o'quv jarayonini boshqarish, yo'naltirish va takomillashtirish instrumenti sifatida qaralishi lozim. Formativ baholashning ustun jihatlaridan biri — uning o'quvchilarga tezkor teskari aloqa berish imkoniyatidir. Bu esa o'z navbatida bilimlardagi bo'shliqlarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, summativ baholash umumiy natijalarni aniqlashda muhim bo'lib qolmoqda. Biroq nazorat tizimining noto'g'ri tashkil etilishi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Xususan, ortiqcha nazorat o'quvchilarda psixologik bosimni kuchaytiradi va ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini pasaytiradi. Shu sababli nazorat tizimi muvozanatli, moslashuvchan va o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

Ushbu tadqiqot natijalari asosida ta'lim muassasalarida nazorat tizimini samarali tashkil etish o'quv sifati ko'rsatkichlarini oshirishda hal qiluvchi omillardan biri ekanligi aniqlandi. Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, nazorat tizimi faqatgina o'quvchilar bilimni baholash vositasi sifatida emas, balki ta'lim jarayonini boshqarish, muvofiqlashtirish va takomillashtirish mexanizmi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, formativ baholashning muntazam qo'llanilishi o'quvchilarning bilimlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirishiga yordam berishi, ularning xatolar ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirishi va o'z-o'zini nazorat qilish kompetensiyalarini rivojlantirishi aniqlashtirildi. Bu esa o'quvchilarning nafaqat akademik natijalarini, balki ularning mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatlarini ham oshiradi. Shuningdek, tadqiqot davomida baholash mezonlarining shaffof va aniq belgilanishi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirishi isbotlandi. O'quvchilar o'z faoliyatlari qanday mezonlar asosida baholanayotganini bilgan holda, o'z ustida ishlashga ko'proq intiladilar. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Nazorat tizimining differensial yondashuv asosida tashkil etilishi ham muhim omil sifatida qayd etildi. Har bir o'quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari va o'zlashtirish darajasini inobatga olgan holda nazoratni tashkil etish ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bilan birga, o'qituvchilarga o'quvchilar bilan individual ishlash imkoniyatini kengaytiradi. Biroq nazorat tizimini tashkil etishda muvozanatni saqlash zarurligi ham ta'kidlandi. Haddan tashqari qat'iy yoki faqat jazolovchi xarakterga ega bo'lgan nazorat tizimi o'quvchilarda stress, xavotir va o'qishga nisbatan salbiy

munosabatni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli nazorat tizimi rag‘batlantiruvchi, qo‘llab-quvvatlovchi va rivojlantiruvchi xususiyatga ega bo‘lishi lozim. Zamonaviy ta‘lim sharoitida raqamli texnologiyalarni nazorat tizimiga joriy etish alohida ahamiyat kasb etadi. Elektron baholash platformalari, onlayn test tizimlari va avtomatlashtirilgan monitoring vositalari nazorat jarayonini yanada shaffof, tezkor va samarali qilish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchilarning bilim darajasini real vaqt rejimida baholash va zarur pedagogik choralarni o‘z vaqtida ko‘rish imkonini yaratadi.

Xulosa. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta‘lim muassasalarida nazorat tizimini ilmiy asosda takomillashtirish, uni zamonaviy pedagogic yondashuvlar va texnologiyalar bilan boyitish o‘quv sifati ko‘rsatkichlarini oshirishning eng muhim shartlaridan biridir. Kelgusida ushbu yo‘nalishda chuqurroq ilmiy tadqiqotlar olib borish, innovatsion nazorat modellarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.* – Toshkent, 2017.
3. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A.A. *Ta'limda innovatsion texnologiyalar.* – Toshkent: Fan, 2015.
4. Tolipov O., Usmonboyeva M. *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti.* – Toshkent, 2012.
5. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.* – Toshkent, 2006.
6. Black P., Wiliam D. *Assessment and Classroom Learning.* – London, 1998.
7. Bloom B.S. *Taxonomy of Educational Objectives.* – New York: Longman, 1956.
8. Sadler D.R. *Formative Assessment and the Design of Instructional Systems.* – 1989.
9. Nicol D.J., Macfarlane-Dick D. *Formative assessment and self-regulated learning.* – 2006.